

L.1165(po Valvazorju v 11. stol.) je sezidal Oton Kraški(von Karstberg) grad na mestu, kjer stoji sedanji Stoničev dvor. Grad se je imenoval Črnomelj. Njegovi potomci - črnomeljski gospodje, ena najstarejših rodbin na Kranjskem. Grad je ostal v lasti te rodbine vse do srede 16. stol.

1.1510 so postali črnomeljski gospodje lastniki graščine Stättenberg

Zg. Danica, 1.1905, str. 380, 386.

ČRNOMELJ - grajska kapela

1.

Kapelica nasproti gradu je bila postavljena l. 1855 v zanvalo, da je prenehala kuga.

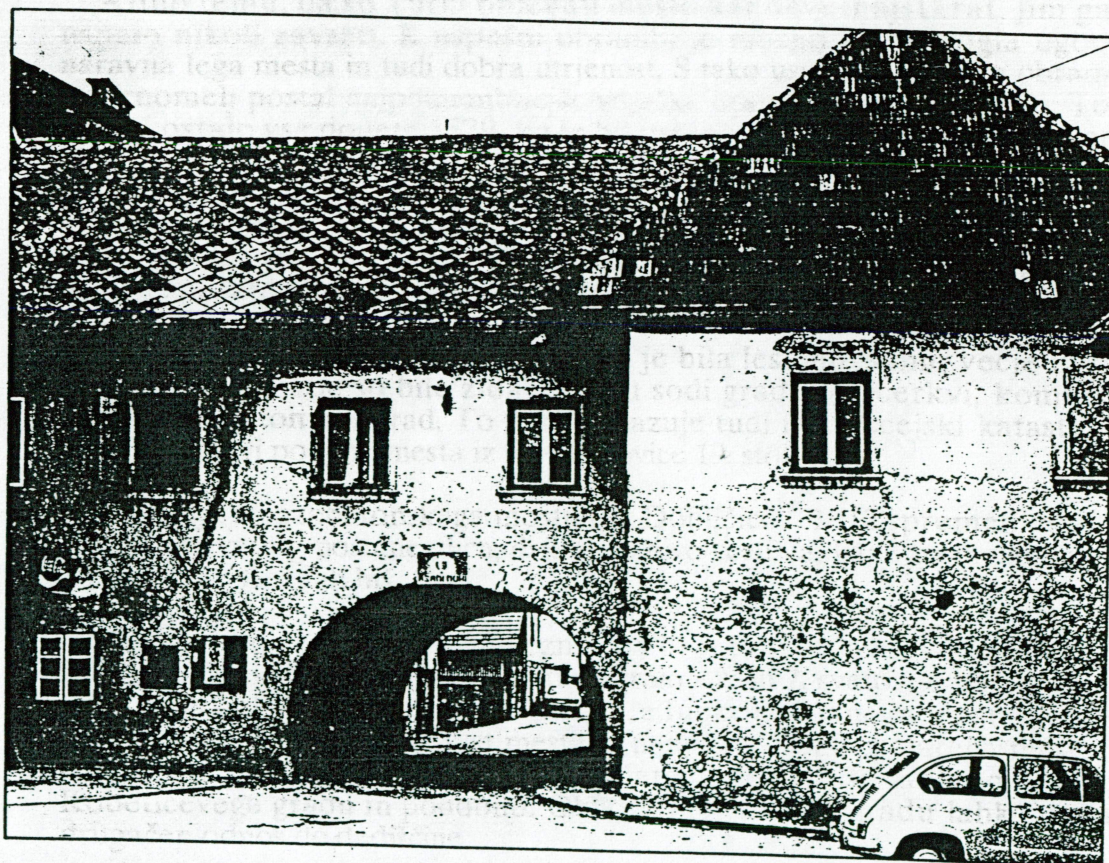
L. Podpogar: Zgodovina mesta Ornomlja, l. 1906, str. 75

in Zf. Danica l. 1905, št. 413

ČRNOMELJ

STONIČEV GRAD

REZULTATI DOSEDANJIH RAZISKAV

Staro mestno jedro Črnomlja leži na tesnem in podolgovatem pomolu, ki ga iz treh strani obdajata z globoko vrezanima strugama Lahinja in Dobličica. Že dejstvo, da mesto s treh strani obdaja voda, dostopno pa je le po ozkem pasu kopnega, kaže na to, da je bilo lahko branljivo in zato tudi strateško pomembno in zanimivo mesto.

Naselitvam na tem območju lahko sledimo že od obdobja kulture žarnih grobišč - poznobronasta doba (9. stol. pr.n.št.). O neprekinjeni naselitvi na pomolu lahko govorimo od 7. stol. pr.n.št. (halštat-železna doba) vse do 1. stol.n.št., ko so na to ozemlje prišli Rimljani. V 5. stol.n.št. zasledimo močno poznoantično naselbino, ki se je obdržala do druge polovice 7. stol.n.št., ko je bila v času preseljevanja ljudstev uničena. V pisnih virih se Črnomelj prvič omenja leta 1228 v listini, s katero je Oglejski patriarh ustanovil župnijo sv. Petra. Naselje, ki se v listini omenja kot Schirnomel, je nastalo ob gradu, ki je bil verjetno zgrajen v drugi polovici 12. stol. Valvasor navaja letnico 1165. Leta 1277 se Črnomelj omenja kot trg, leta 1407 pa skupaj z Metliko kot mesto. Kdaj je Črnomelj dobil mestne pravice ni točno določljivo, vsekakor pa je na pridobitev mestnih pravic močno vplivala turška nevarnost, ki je grozila mestu in cesarstvu od začetka 15. stol. dalje.

Kljub temu, da so Turki oblegali mesto kar devetnajstkrat, jim ga ni uspelo nikoli zavzeti. K uspešni obrambi je močno pripomogla ugodna naravna lega mesta in tudi dobra utrjenost. S tako uspešno urejeno obrambo je Črnomelj postal najpomembnejše vojaško oporišče proti Turkom. To je mesto ostalo vse do leta 1579, ko je bil ustanovljen Karlovec in se je prva obrambna črta proti Turkom preselila na jug. Z zgraditvijo Karlovca se je Črnomelj sicer rešil turške nadlege, hkrati pa je izgubil velik del svoje gospodarske moči. Z vojsko so namreč odšli tudi trgovci in obrtniki. Odhodu vojske je sledila gospodarska stagnacija mesta. K zastoju v razvoju so pripomogle tudi razne naravne in druge nesreče, kot npr. hud požar leta 1655.

Večina stanovanjskih stavb v mestu je bila lesenih, samo večje in pomembnejše stavbe so bile zidane. Sem sodi grad, obe cerkvi, komenda, župnišče in Stoničev grad. To nam dokazuje tudi franciscejski kataster, ki nam predstavi podobo mesta iz prve polovice 19. stol.

Gradnja železobetonskega mostu čez Dobličico l. 1912 spremeni podobo mesta - glavni trg postane ulica, dvigne se nivo cestišča, kar spremeni prvotna razmerja na fasadah hiš.

Šele gradnja belokranjske železnice 1914 je pospešila razvoj industrije in trgovine. Pomembno vlogo je mesto odigralo v času 2. svetovne vojne, ko je v letih 1943 - 1945 opravljalo celo nekatere funkcije glavnega mesta. Povojni razvoj označuje intenzivna rast mesta in nenačrtna obnova starega mestnega jedra, katere rezultat je tudi nadomeščanje lesenih hiš z zidanimi, rušitev Kobetičevega gradu in podobno. Obnova Stoničevega gradu lahko nakaže drugačen odnos do dediščine.

Raziskave na fasadah Stoničevega gradu so omogočile analizo rasti stavbe. Rezultati sondiranja so pokazali, da je današnji Stoničev grad nastal iz treh hiš, in sicer: prvotno pritlične ob glavni ulici (A), enonadstropne ob današnji ulici Na utrdbah (B) in stolpa nad Dobličico (C). Nastanka teh treh stavb ni mogoče datirati. Fazo, v kateri so istočasno obstajali vsi trije objekti, smo imenovali FAZA I. Naslednja stopnja razvoja (FAZA II) nastopi z združitvijo prvih dveh hiš (A in B) v eno veliko eno-nadstropno (D). Ta hiša je imela večbarvno obdelane fasade s horizontalnimi pasovi in šivanimi robovi. Ostanke le-teh smo našli ob raziskovalnih delih na fasadah. Potrditev o obstoju te faze smo poiskali tudi na najstarejši upodobitvi Črnomlja. To je Klobučaričeva skica iz začetka 17. stoletja. Na skici lahko razpoznamo okljuk reke v ospredju, grad z vhodom v mesto in mestnim obzidjem na levi strani; za stavbi na skrajni desni strani domnevamo, da sta dela Stoničevega gradu. Valvasorjeva upodobitev mesta iz konca 17. stoletja nam potrjuje obstoj stolpa, sosednja stavba pa na tej upodobitvi ni vidna, ker jo zakriva grad.

Pogled na stolp z vodne strani. Vlogo stolpa v obrambnem sistemu mesta je potrebno še raziskati (foto: S. Bernik).

Kdaj je bil zgrajen velb, ni mogoče natančno trditi, saj do sedaj ni bil najden kakršenkoli dokument, ki bi to kakorkoli potrjeval. Največ podatkov nam daje karta franciscejskega katastra, ki kaže stanje iz l. 1840. V protokolu gradbenih parcel franciscejskega katastra je navedena velikost parcele št. 5, ki je obsegala tako hišo ob glavni ulici kot stolp, čeprav na karti parceli nista združeni. Če primerjamo to velikost z velikostjo današnje hiše, lahko ugotovimo, da se površini skoraj ujemata. To nam potrjuje domnevo, da je bil velb zgrajen pred l. 1840. Na karti velb ni vrisan, ker je na njej prikazano stanje na nivoju tal.

Združitev obeh stavb z velbom (FAZA III) lahko povežemo z letnico 1768, ki je vklesana na sklepniku baročnega portala.

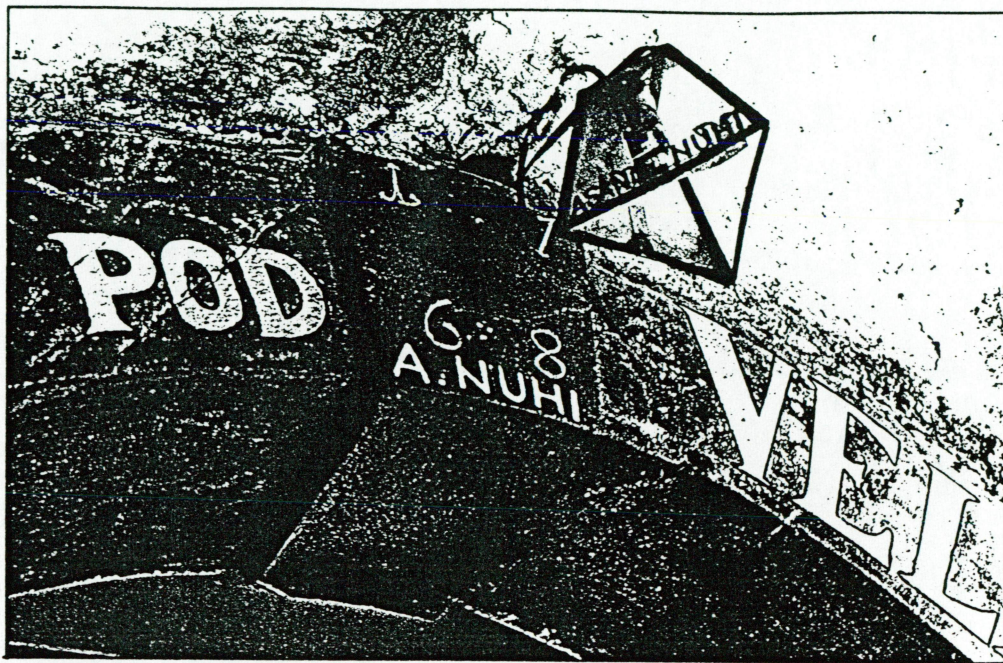

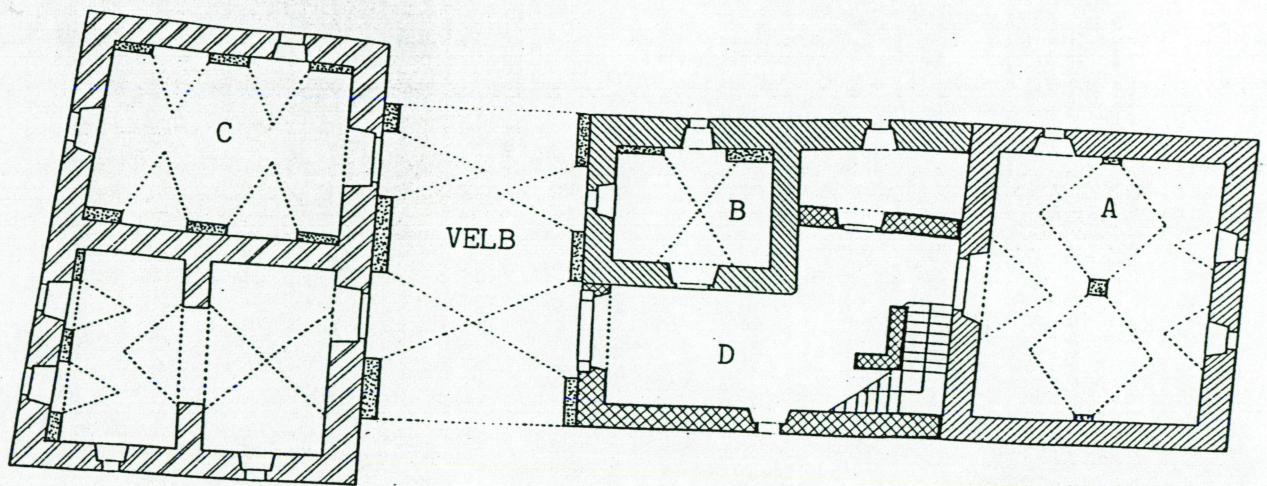
foto: S. Bernik

Tedaj je hiša dobila reprezentančno obliko tako na fasadah kot tudi v notranjosti. Fasade so bile dvobarvne s pilastri vrezanimi v omet. Verjetno so v istem času zamenjali ravne lesene stropne pritličje z oboki. Stropi reprezentančnih prostorov v 1. nadstropju so bili okrašeni s štukaturo. Obseg tedaj izvedenih del in razkošna ureditev notranjosti kažejo na premožnega lastnika. Njegovega imena žal ne poznamo.

Prvi znani lastnik hiše je bil Bartolomeus Skodler, ki ga omenja protokol gradbenih parcel franciscejskega katastra. Hiša je postala last družine Stonič l. 1860, ko jo je kupil Mathias Stoinitsch iz Črnomlja. V lasti te družine je ostala do l. 1968, ime "STONIČEV GRAD" pa se je ohranilo do danes.

19. in 20. stoletje sta prinesli veliko sprememb (FAZA IV) od dviga nivoja tal okoli stavbe, velikosti sosednjih objektov, odpiranja vrat na glavno ulico, do prezidav posameznih prostorov v notranjosti in zapiranju nekaterih oken in vrat, raznih posegov na fasadah in zamenjave kritine.

Stoničeva hiša do sedaj ni bila v celoti raziskana, zato je naše vedenje o njej še vedno nepopolno. Raziskati je potrebno še fasade velba in stolpa in celo notranjost. Kljub temu že sedaj lahko rečemo, da gre za objekt izjemne kvalitete. Spoznanja o objektu, ki smo jih do sedaj pridobili, kažejo na to, da je Stoničev grad izkazoval svojo najpopolnejšo podobo tako v estetsko-oblikovnem kot tudi gradbeno-funkcionalnem smislu konec 18. stol. po izgradnji velba. Vsi poznejši gradbeni posegi so degradirali prvotno tlorisno zasnovo in na nekaterih mestih uničili tudi samo fizično tkivo objekta. Cilj naših prizadevanj je vrnitev gradu v omenjeno stanje.

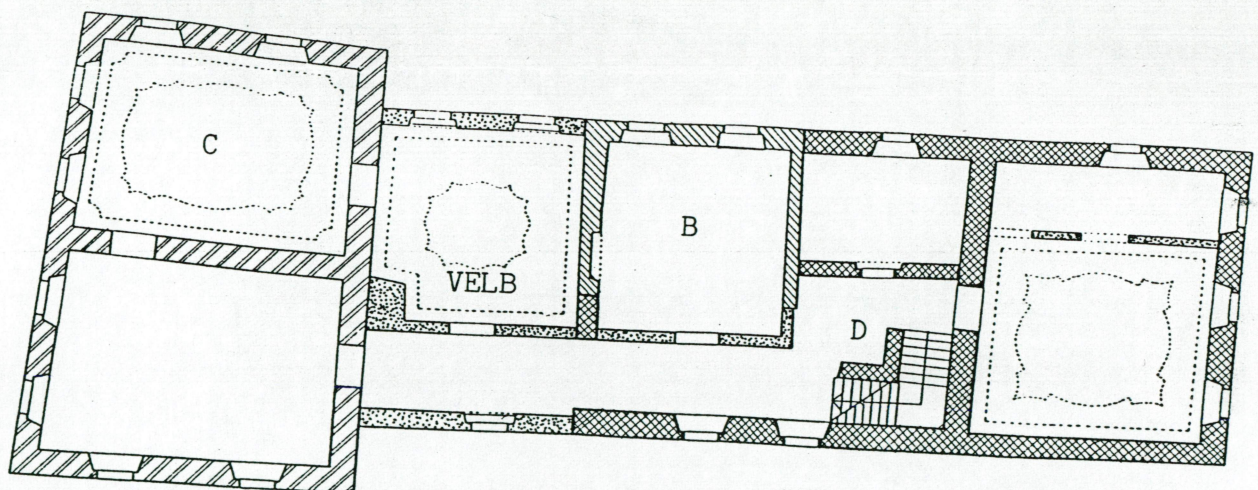

STONIČEV GRAD
PRITLIČJE
FAZA III

LEGENDA :

- A PRITLIČNA HIŠA OB GLAVNI ULICI
- B ENONADSTROPNA HIŠA OB UL. NA UTRDBAH
- C STOLP NAD DOBLIČICO
- D POVEZAVA A in B
- POVEZAVA C in D Z VELBOM

0 5 m 10 m

STONIČEV GRAD
1. NADSTROPJE
FAZA III

LEGENDA :

- B ENONADSTROPNA HIŠA OB UL. NA UTRDBAH
- C STOLP NAD DOBLIČICO
- D NADZIDAVALA PRITL. HIŠE A IN POVEZAVA Z B
- POVEZAVA C in D Z VELBOM

0 5 m 10 m

TLORISA PRITLIČJA IN 1. NADSTROPJA BAROČNE FAZE (KONEC 18. STOL.)
PO IZGRADNJI VELBA